

Motion till riksdagen

1988/89: Fö210

av Inger Schörling m. fl. (mp)

Försvars- och säkerhetspolitiken

Vårt lands totala försvar bör genom olika åtgärder stärkas och förbättras. För oss är två utgångspunkter grundläggande:

- hela Sverige och dess invånare skall skyddas från krig och dess följder
- militär nedrustning skall eftersträvas världen över och därmed också i Sverige. Vi bör våga vara i första ledet.

Dessa målsättningar kan dock synas stå i stark konflikt med varandra. Hur skall vi kunna skydda vårt land och folk och samtidigt minska de militära rustningarna, när omvärlden ser ut som den gör och mycket stora militära styrkor finns i vårt närområde? Detta är det stora grundläggande problemet, som bidrar till att göra våra försvarsdebatter så intensiva och känslomässigt starka. Men försvaret är mycket mera än den militära delen (krigsmakten). Tyvärr förenklas problemet ofta så att debatten ger intryck av att det militära försvaret ses som den enda utvägen att försvara vårt land. Ett symptom på detta är att krigsmakten på senare år bytt namn till "försvaret". Det kan sägas vara en markering av att vi definitivt inte vill ha en aggressiv krigsmakt utan en krigsmakt helt inriktad på just försvar, men samtidigt blir benämningen vilseledande därför att försvaret måste omfatta så mycket mer än bara krigsmakten. Ett gott försvar fordrar omtanke och insatser inom alla samhällsområden:

- utrikespolitik som ger oss goda relationer till omvärlden och gott internationellt anseende;
- näringspolitik som gör att vi kan försörja oss med basförnödenheter vid krig och avspärning och gör oss okänsliga för ekonomisk utpressning;
- samhällsbyggande som ger robusta system som inte kan raseras via några få sårbara nyckelfunktioner;
- civilförsvarsåtgärder som förbereder oss själva för skydd och vård av människor i krig;
- militär makt som kan motverka militära angrepp och bidra till att försvåra ockupation.

Åtgärder inom alla dessa områden kan bidra till att uppfylla den primära målsättningen att skydda oss från krig.

Brister inom något av dessa försvarsområden kan knappast på ett rationellt sätt ersättas av åtgärder inom ett annat område. Idag synes det tyvärr vara så att vi sökt kompensera den stora sårbarhet vi har i och med storskaligt, specialiserat näringsliv och samhällsbygge med att hålla en relativt stor krigsmakt. Detta är inte rationellt även om de flesta andra länder gör på samma sätt. Även om krigsmakten idag håller sig på ungefär

samma reala kostnadsnivå som 1972 har totalförsvaret enligt vår mening nedrustat i och med att det svenska samhället genom specialisering och koncentration blivit så mycket mera sårbart. En sådan nedrustning är högst riskabel för vår säkerhet och olycklig i synnerhet som vi inte uppnår någonting i vår andra grundläggande målsättning, nämligen militär nedrustning.

Naturligtvis avgörs behovet av svensk krigsmakt inte enbart av hur lätt eller svårt landet är att försvara utan också till mycket stor del av andra länders rustningar och den internationella krigsrisken och hur vi sköter vår utrikespolitik.

Det är inte lätt att bedöma dagens militära hotbild och än svårare att gissa framtidens. Den slutliga bedömningen måste alltid göras av folkets valda representanter, men sannolikt skulle riksdagen ha hjälp av om man fick två alternativa bedömningar att begrunda. En borde som tidigare göras av sakkunniga inom departement och försvarsstaber och en andra av sakkunniga från fredsrörelsen – förslagsvis i regi av Svenska freds- och skiljedomsföreningen.

Sverige skall på allt sätt fortsätta att verka för internationell nedrustning liksom vi tidigare gjort. Tyvärr försvåras detta arbete idag av att vi förlorat så pass mycket i trovärdighet genom vår stora och delvis illegala vapenexport. Vår trovärdighet måste restaureras. Bäst skulle detta åstadkommas genom att vi helt upphörde att exportera vapen. Denna förändring måste komma successivt men inledas nu. Möjligheterna till en förändring är nu relativt stor eftersom den svenska krigsmakten, fränsett JAS-projektet, inte har så långa och stora beställningar uteliggande hos industrin. Vi måste dock inom överskådlig tid ha viss krigsmaterielindustri, som försörjer krigsmakten med den utrustning som behövs för ett mera långvarigt krig. Frågan om vapenindustrin och vapenexport utvecklas vidare i särskild motion.

Den svenska alliansfriheten, som syftar till neutralitet i krig, är en värdefull princip för stabilitet i Norden. Tyvärr pågår nu en svensk anpassning till EG, som riskerar att göra allt tal om svensk neutralitet till illusionsmakeri. EG:s framväxt och demokratiseringsprocessen inom östblocket kan medföra att nuvarande blockkonstellation något förändras. Vi bör vara observanta på denna utveckling och inte utesluta att ett nordiskt försvarsförbund kan få förnyad aktualitet.

Till de nya signalerna hör också att Sovjet planerar reducera krigsmakten i Europa åtskilligt vad gäller manskap och stridsvagnar och att västsidan deklarerat följsamhet. Naturligtvis kan vi inte lita bara på ord eller tillfälliga svängningar i det internationella tonläget, men så mycket som Sverige tidigare talat för nedrustning krävs det faktiskt att vi vågar följa med när stormakterna inleder.

På kärnvapenområdet kan vi glädja oss åt reduktionen av landbaserade medeldistansmissiler och på allt sätt verka för en nedrustning av även andra missiltyper. För vår del finns det anledning att särskilt uppmärksamma de sjöbaserade kärnvapnen. Sverige måste exempelvis avvisa alla flottbesök där man inte lämnar uttryckliga garantier för att kärnvapen inte

finns ombord. Kärnvapen får inte finnas på svenskt territorium. Nästa steg bör vara en kärnvapenfri zon i Norden.

Den tröskel, som finns innan maktblocken hotar eller angriper Sverige eller annat land med kärnvapen, är säkerligen ganska hög. Tyvärr är det dock så att vi kan utsättas för ett slags kärnvapenhot indirekt via våra kärnkraftverk och mellanlagret för radioaktivt avfall vid Oskarshamn. Våra reaktorinneslutningar är väsentligt stabilare än den i Tjernobyl, men tveklöst måste det vara så att en fiende med dagens konventionella vapen kan orsaka explosioner i våra anläggningar, som sprider radioaktivt material över flera av våra större städer och vår bästa jordbruksmark. Vid Tjernobylolyckan spreds endast några få procent av härdinnehållet men skadeverkningarna blev stora trots att radioaktiviteten spreds högt och vida omkring. Kärnkraftverken måste bedömas vara ett mycket stort hot i krigstid antingen de är avstängda eller ej.

Vår utrikespolitik är viktig för att öka vår säkerhet och hålla ned behovet av militära utrustningar i Sverige, men möjligheterna till framgång är mycket osäkra. Däremot kan vi ännu i rätt hög grad påverka vårt eget samhällsbygge och vår näringspolitik. Vår säkraste möjlighet till militär nedrustning ligger således i att vi ser om vårt hus och minskar vårt samhälles sårbarhet, eller med andra ord gör det lättare att försvara. Näringspolitiska åtgärder behövs inom energiförsörjning, lantbruk och livsmedelsförädling och finns främst inom lokaliserings- och regionalpolitiken. Inom dessa områden går försvarshänsyn och ekologiska hänsyn hand i hand.

Ett ekologiskt lantbruk (s.k. alternativ odling) har i sin målsättning, att den enskilda gården skall eftersträva en hög grad av självförsörjning. Sådana gårdar kan bli oerhört värdefulla ur försvarssynpunkt – mera därom i en annan motion. Dagens system för livsmedelsförädling och distribution håller tyvärr inte för en krigssituation. Mejerier och slakterier har centraliserats och transportererna är långa för både råvaror och färdigvaror. Samtidigt är det så att allt färre människor kan laga mat själva direkt från råvaror och än färre har kunskaper i slakt, handmjölkning och liknande basfärdigheter som är viktiga för överlevnad. En jordbrukspolitik som bland annat främjar deltidjordbruk och ny lokal Kooperation vore av stort värde ut försvarssynpunkt.

Den sannolikt största bristen i Sveriges försvar idag är sårbarheten i vårt centraliserade elsystem. Den som behärskar elsystemet behärskar Sverige. Problemet har blivit alltmer accentuerat i och med den enorma datorisering som skett under senaste årtiondet. Försvarsministern framhåller problemet med datoriseringen i statverkspropositionen, men kan för dagen inte föreslå några åtgärder. Vi menar att en första åtgärd måste vara att se till att eldistributionssystemet reformeras så att nätet vid krigsfara kan delas upp i oberoende enheter av ungefär en kommuns storlek. Därefter måste man försöka att utöka antalet kraftleverantörer inom varje område. Även om lokala vind- och vattenkraftverk vid gamla kvarndammar oftast ger ganska få kWh, kan de dock ha stor betydelse i en krissituation för de allra mest akuta elbehoven. Därtill behövs en satsning på kraftvärmeverk eldade med biobränslen. Det är vidare av största vikt att transformatorsta-

tioner och kraftverk kan skyddas mot sabotage och överraskande anfall. Här måste till en förstärkning med styrkor, som kan vara på plats med någon timmes varsel.

Vad gäller värmesidan kan vi räkna med att elström upphör som direkt värmekälla i och med kärnkraftsavvecklingen. Detta minskar sårbarheten högst väsentligt. Emellertid är det så att många uppvärmningssystem är beroende av eldrivna cirkulationspumpar. Detta problem kan och måste åtgärdas av enskilda och kommuner. Som reserv både för matlagning och värme torde en vanlig vedspis vara oöverträffad. Inom de bostadsområden där man har värme från större eller mindre värmeverk bör samhället med hjälp av förordningar och ekonomiska bidrag se till att vedspisar eller motsvarande finns eller blir installerade så att det i en krissituation finns åtminstone en vedspis per två hushåll. I ny småhusbebyggelse bör sådan beredskapsinstallation alltid krävas.

På motsvarande sätt som vad gäller elström måste vi minska sårbarheten i vattenförsörjningen. Näten måste delas upp och försörjas av flera verk och reservoarer. Lokala brunnar, även inom tätortsområden, måste hållas i stånd och skyddas mot föroreningar. Även vattenverken måste kunna få snabbt skydd. Sabotage genom exempelvis dysenterismitta i ett storstadsvattenverk skulle döda eller sjuklägga tusentals människor (FOA 1988). Bortfall av vattenförsörjning och/eller värme skulle omöjliggöra sjukvården i krig. Det är ur vår synpunkt helt klart att överstyrelsen för civil beredskap bör få utökade ekonomiska resurser för att stimulera landsting och primärkommuner till ökade beredskapshänsyn i den kommunaltekniska planeringen vad gäller elström, värme och vatten.

Till de grundläggande sakerna i ett gott försvar hör att den enskilda människan skall känna att hon har en hygglig chans att överleva även vissa krigshandlingar. Vi har ett stort eftersatt behov av skyddsrum eller skyddade utrymmen i storstadsområdena och i nyare småhusområden. Det kan synas märkligt att man allmänt erkänner sjukvården som en mycket svag länk i totalförsvaret och likväl i 1987 års försvarsbeslut minskar anslagen till byggande av skyddsrum. Bättre tillgång på skyddsrum avlastar definitivt sjukvården. Vi menar att anslagen till skyddsrum byggande bör utökas samtidigt som man söker kombinera så att dessa får en vettig användning i fredstid. Konventionella jordkällare ger både bättre livsmedelsberedskap och bättre personlig trygghet.

Som tidigare nämnts torde den svåraste bristen i krigsjukvården vara den sårbara vatten- och värmeförsörjningen. Därtill kommer att man är så starkt beroende av engångsmateriel av vilket tillräckliga lager saknas. Återanvändbart materiel finns ej längre. Vi menar att medel borde ställas till förfogande från statens sida för att sjukvårdshuvudmännen skall bygga upp lager av återanvändbar sjukvårdsmateriel. Från många håll har sedan länge påtalats behovet av helikoptrar för transport av sjuka och skadade. Detta bör omgående ordnas. Helikoptrar baserade vid försvarsområdesregementena skulle kunna fullgöra dessa transporter för sjukvården och dess emellan exempelvis transportera ut förnödenheter.

Mycket av det dåliga beredskapsläget inom sjukvården synes bero på ett dåligt förhandlingsspel mellan stat, landsting och kommuner. Staten bör ta

ansvaret för försvarskostnaderna direkt genom exempelvis försvarsområdesregementena och delvis indirekt genom lagstiftning, som klart ålägger landsting och kommuner vissa funktioner.

Det är säkerligen så att det mera robusta och decentraliserade samhälle vi förespråkar kan klara sig med en mindre och annorlunda krigsmakt. Viktigt är att denna krigsmakt organiseras så att den när tiden är mogen kan ersättas av en organisation för civilmotstånd. Civilmotstånd är en kampform som bygger på organiserat aktivt ickevåld. Syftet med civilmotstånd är först och främst att förhindra att krig uppkommer, i andra hand att begränsa krigets skadeverkningar. Civilmotstånd gör en ockupation avskräckande och olönsam utan att samtidigt leda till upprustning och terrorbalans. Med civilmotstånd menar vi alla former av kamp, som inte innebär våld mot människor; t. ex. strejker, demonstrationer, parallellt styre, civil olydnad, sabotage m. m. Det är viktigt att denna modell förs ut till fredsmässig prövning för svenska förhållanden och till praktisk utbildning. Man bör låta ett försvarsområdesregemente få i uppdrag att organisera sådant utvecklingsarbete.

Även när de nu eftersatta delarna av vårt totalförsvar åtgärdats får vi räkna med att det behövs ett visst militärt försvar. Vi ifrågasätter dock om krigsmakten av idag eller något av de alternativ överbefälhavaren skisserar i programplan ÖB89-92 eller FMI 2000 har lämplig struktur. Ett alternativ med 10% lägre ram än dagens men med bibehållande av nuvarande försvarsområdesregementen bör utredas av 1988 års försvarskommitté. Det är av avgörande betydelse att krigsmakten liksom totalförsvaret ha en bred förankring hos svenska folket. Den allmänna värnplikten för män har hittills varit en viktig princip. Vi menar att den bör utvecklas till en samhällstjänst, som omfattar både män och kvinnor och hela totalförsvaret i vid mening. Många borde kunna placeras inom vård av människor och natur. Vapentjänst skall göras frivilligt, men viss styrning kan bli nödvändig så att de samhällstjänstepliktiga, som gör vapentjänst, kommer att representera ett tvärsnitt av svenska folket. Samhörigheten mellan olika kategorier samhällstjänstepliktiga, liksom totalförsvarets bredd, mångfald och värde borde kunna stärkas och poängteras genom att det mesta av samhällstjänsten organiserades av försvarsområdesregementena. Samförläggning av olika totalförsvarsverksamheter till de regionala regementena borde vara en fördelaktig organisation i fred. Vid ett krigsutbrott måste dock militära och civila verksamheter noga åtskiljas.

De militära delarna av försvaret kommer att beröras närmare när regeringen framställer sin särskilda proposition i februari. Enligt vår mening är det dock helt klart att de ekonomiska ramarna måste krympas en del. Arméns organisation utreds nu och vi avvaktar därför med några större budgetförändringar för armén till nästa år. Gränsförsvaret behöver naturligtvis visst flyg men det är fel att lägga så mycket som närmare 50 miljarder kronor eller 2,3 miljarder per år på JAS-projektet. Vi föreslår att man nu stoppar detta projekt och snabbt utreder om gjorda investeringar kan räddas inom ett billigare projekt eller om JAS-Gripen helt skall utgå. Besparingen detta budgetår bör vara 1,5 miljarder kronor. Vad gäller skyddet mot främmande ubåtar menar vi att ordentliga bevakningslinjer

bör tillkomma i skärgården. Därför bör marinen tilldelas ytterligare 200 miljoner kronor för ubåtsskydd.

Mot. 1988/89
Fö210

Hemställan

Mot bakgrund av ovan anförda yrkar vi

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att utländska flottbesök skall avvisas såframt man ej kan garantera frihet från kärnvapen.¹⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att Sverige aktivt skall verka för en kärnvapenfri zon i Norden.¹⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att kärnkraftsavvecklingen av försvarspolitiska skäl bör påbörjas omgående.²⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att landets elnät skall förändras så att det vid krigsfara kan delas upp i fungerande mindre enheter.²⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att bestämmelser bör utfärdas så att det i varje bostadsområde kommer att finnas minst en vedspis eller motsvarande som reserv per två hushåll.³⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att alla sjukvårdsinrättningar bör åläggas skyldighet att ha alternativ källa till elström, vatten och värme.²⁾

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att Sveriges energiförsörjning skall grundas på inhemska biobränslen, vattenkraft och vindkraftverk.²⁾

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att beredskapshänsyn bör byggas in i näringslivet med tanke på en treårig krigs- och avspärrningsperiod,

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att Sveriges livsmedelsberedskap bör grundas på en levande landsbygd där mångformigt ekologiskt lantbruk kan bedrivas med lokal livsmedelsförädling.⁴⁾

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att Sveriges utrikeshandel bör styras så att vi själva kan hålla eller snabbt bygga upp en egen försörjning med baslivsmedel, kläder, skor och energiråvara,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att den militära hotbilden fram till år 2010 bör bli föremål för utredning dels på gängse sätt, dels via uppdrag till organisation inom fredsrörelsen,

4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att ett försvarsområdesregemente bör avdelas särskilda resurser för utbildning i civilmotstånd,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att försvarsområdesregementena bör ges förmåga att med två timmars varsel kunna ordna effektivt militärt skydd av alla de ca 8000

känsliga objekt som behöver skydd mot fientligt sabotage eller anfall,

Mot. 1988/89
Fö210

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en ökad samlokalisering av totalförsvarsverksamhet till försvarsområdesregementena bör utredas.

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att 1988 års försvarskommitté bör få tilläggsdirektiv att i sitt slutbetänkande även presentera en alternativ krigsmaktsorganisation som är 10% billigare än dagens.

Vidare hemställer vi att

8. riksdagen beslutar att överstyrelsen för civil beredskap tilldelas anslag i enlighet med sitt äskande i budgetalternativ B (+ 140 000 000 kr).

9. riksdagen beslutar att överstyrelsen för civil beredskap ges ett tilläggsanslag om 50 000 000 kr att fördela till landsting som lägger upp lager av återanvändbar sjukvårdsmaterial,

10. riksdagen beslutar att överstyrelsen för civil beredskap tilldelas ytterligare 80 000 000 kr för bidrag till beredskapshänsyn i samhällsplaneringen,

11. riksdagen beslutar att räddningsverket tilldelas ytterligare 120 000 000 kr för befolkningskydd (främst skyddsrum) och 1 000 000 kr för stöd till civilförsvarsförbundets hemskyddsverksamhet,

12. riksdagen beslutar att JAS-projektet grundligt omprövas och att medelstillelningen för budgetåret 89/90 minskas med 1 500 000 000 kr,

13. riksdagen beslutar att marinen tilldelas ytterligare 200 000 000 kr för fler bevakningslinjer som skydd mot främmande ubåtar.

Stockholm den 25 januari 1989

Inger Schörling (mp)

Paul Ciszuk (mp)

Claes Roxbergh (mp)

¹ 1988/89: U426

² 1988/89: N480

³ 1988/89: Bo554

⁴ 1988/89: Jo295

